

Sygn. akt IV CSK 97/05

POSTANOWIENIE

Dnia 10 marca 2006 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Antoni Górski (przewodniczący)

SSN Józef Frąckowiak

SSN Iwona Koper (sprawozdawca)

Protokolant Bogumiła Gruszka

w sprawie z wniosku A.B.

przy uczestnictwie E.L.

o podział majątku wspólnego,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej

w dniu 10 marca 2006 r.,

skargi kasacyjnej wnioskodawcy

od postanowienia Sądu Okręgowego w T.

z dnia 11 maja 2005 r., sygn. akt [...],

uchyla zaskarżone postanowienie i sprawę przekazuje Sądowi Okręgowemu w T. do ponownego rozpoznania oraz rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Postanowieniem z dnia 28 kwietnia 2004 r. Sąd Rejonowy w G. ustalił, że w skład majątku dorobkowego wnioskodawcy i uczestniczki, byłych małżonków A.B. i E.B., obecnie L., wchodzi między innymi kwota 242.833,11 zł pobrana przez uczestniczkę z tytułu oprocentowania udziałów uczestniczki w Spółdzielni „O.” za lata 1999 do 2000 r., zwrotu udziałów, w tym ponadobowiązkowych oraz z tytułu podziału majątku spółdzielni wskutek procesu likwidacyjnego, zaś łączna wartość majątku dorobkowego wynosi 320.187,30 zł (pkt 1.4 postanowienia). Sąd dokonał podziału majątku dorobkowego, oraz zasądził od uczestniczki postępowania na rzecz wnioskodawcy kwotę 148.635,86 zł tytułem dopłaty i rozliczenia zobowiązań pokrytych przez jednego z małżonków po ustaniu wspólności ustawowej dotyczących ich wspólnego mienia.

Za podstawę faktyczną rozstrzygnięcia w tej części Sąd Rejonowy przyjął następujące ustalenia.

Małżeństwo stron, zawarte w dniu 9 lipca 1980 r. rozwiązane zostało przez rozwód wyrokiem Sądu Okręgowego w T. z dnia 31 sierpnia 2000 r., który uprawomocnił się 22 września 2000 r. Uczestniczka podjęła w 1989 r pracę w Spółdzielni „O.” na podstawie spółdzielczej umowy o pracę. Była członkiem Spółdzielni i posiadała w niej udziały. W dniu 5 listopada 2001 r. dokonano wpisu w KRS o likwidacji Spółdzielni. Uczestniczka otrzymała ze Spółdzielni łączną kwotę 242.833,11 zł z następujących tytułów:

- 1) 17.706,40 zł, w dniu 25 kwietnia 2000 r. z tytułu zwrotu udziałów
- 2) 110.668,55 zł, w dniu 25 września 2000 r. z tytułu zwrotu udziałów ponadobowiązkowych
- 3) 19.900 zł, w dniu 23 kwietnia 2001 r. z tytułu zwrotu udziałów ponadobowiązkowych
- 4) 29.041 zł, w dniu 21 listopada 2001 r. z tytułu podziału majątku Spółdzielni
- 5) 110,50 zł, w lutym 2002 r. z tytułu podziału majątku Spółdzielni
- 6) 230,05 zł, w grudniu 2001 r. z tytułu zwrotu udziałów
- 7) 65.176,55 zł, w dniu 1 marca 2001 r. z tytułu oprocentowania udziałów za 2000 r.

Udziały w Spółdzielni - wszystkie nabyte przez uczestniczkę w trakcie trwania małżeństwa - zaliczył Sąd Rejonowy, niezależnie od tego kiedy zostały wypłacone, do majątku wspólnego na podstawie art. 32 § 1 k.r.o.. Również do majątku wspólnego małżonków zaliczył kwoty wypłacone uczestniczce już po ustaniu wspólności ustawowej, gdyż jak stwierdził - prawo do podziału majątku spółdzielni może być realizowane jedynie w oparciu o udziały należące do wspólności majątkowej małżonków. Natomiast do majątku uczestniczki należy kwota 65.176,55 zł z tytułu oprocentowania udziałów która wpłynęła na konto uczestniczki po ustaniu wspólności majątkowej.

Postanowienie Sądu Rejonowego zaskarżyły apelacją obie strony.

Wnioskodawca kwestionował odmowę zaliczenia oprocentowania udziałów uczestniczki wypłaconych po ustaniu małżeństwa do majątku wspólnego. Uczestniczka wносиła między innymi o zmianę postanowienia odnośnie do kwoty 242.833,11 zł i przyjęcie, że dochód uzyskany z pracy po rozwiązaniu małżeństwa nie wchodzi do majątku dorobkowego.

Zaskarżonym obecnie postanowieniem Sąd Okręgowy w T. oddalił apelację wnioskodawcy. W częściowym uwzględnieniu apelacji uczestniczki zmienił postanowienie Sądu Rejonowego w ten sposób, że:

- ustalił, że w skład majątku wspólnego (określonego w pkt 1.4 postanowienia Sądu Rejonowego) wchodzi kwota 17.706, 40 zł z tytułu oprocentowania udziałów i kwota 20.000 zł z tytułu udziałów, a to w miejsce wymienionej tam kwoty 242.833,11 zł, zaś łączna wartość majątku dorobkowego wynosi 115.060,59 zł, zamiast 320.187,30 zł,
- przyznał wnioskodawczyni w miejsce kwoty 242.833,11 zł kwoty 17.706,40 zł i 20.000 zł tj. majątek o łącznej wartości 105.166,40 zł w miejsce kwoty 310.292,11 zł,
- zasądził od uczestniczki na rzecz wnioskodawcy kwotę 46.072,49 zł w miejsce kwoty 148.635,86 zł.

Sąd Okręgowy, po uzupełnieniu postępowania dowodowego ustalił, że walne zgromadzenie Spółdzielni podjęło w dniu 15 kwietnia 2000 r. uchwałę w sprawie podziału zysku netto za 1999 r., który przeznaczono między innymi na

oprocentowanie udziałów. Na podstawie tej uchwały uczestniczka otrzymała w dniu 25 kwietnia 2000 r. kwotę 17.706,40 zł.

W dniu 9 września 2000 r. walne zgromadzenie podjęło uchwałę dotyczącą zasad i kryteriów powiększenia udziałów ponadobowiązkowych. Z tytułu zwrotu udziałów ponadobowiązkowych uczestniczka otrzymała w dniu 25 września 2000 r. tj. po rozwiązaniu małżeństwa kwotę 110.668,55 zł. Uchwałą z dnia 24 lutego 2001 r. walne zgromadzenie postanowiło zysk netto za 2000 r. przeznaczyć na sfinansowanie powiększenia udziałów ponadobowiązkowych dokonanego na podstawie uchwały z dnia 9 września 2000 r., na oprocentowanie udziałów. Z tytułu oprocentowania tych udziałów uczestniczka otrzymała w dniu w dniu 1 marca 2001 r. kwotę 65.176,55 zł. W dniu 23 kwietnia 2001 r. uczestniczka otrzymała ze Spółdzielni kwotę 19.900 zł z tytułu zwrotu udziałów ponadobowiązkowych, w dniu 1 listopada 2001 r. kwotę 29.041,06 zł z tytułu podziału majątku spółdzielni, w grudniu 2001 r. kwotę 230,05 zł z tytułu zwrotu udziałów i w lutym 2002 r. kwotę 110,50 zł z tytułu podziału majątku spółdzielni. W dalszych ustaleniach faktycznych przyjął, że uczestniczka wpłaciła w dniu 4 lipca 1990 r. udział członkowski w kwocie 700.000 zł. Na dzień 31 grudnia 2000 r. udziały uczestniczki wynosiły 20.000 zł. Kwota ta została powiększona zyskiem netto za 2000 r. do kwoty 65.176,55 zł, zgodnie z uchwałą z dnia 24 lutego 2001 r.

Dokonując oceny prawnej ustalonego stanu faktycznego przyjął Sąd Okręgowy, że prawa majątkowe wynikające z członkostwa, podlegają regulacji k.r.o. o stosunkach majątkowych małżeńskich.

Wskazał, że uczestniczka jako członek spółdzielni pracy otrzymywała za pracę wynagrodzenie, na które składało się wynagrodzenie bieżące i odpowiedni do wkładu pracy udział w części nadwyżki bilansowej przeznaczonej, na podstawie art. 183 § 1 ustawy z dnia 16 września 1982 r. - Prawo spółdzielcze (jednolity tekst Dz.U. z 2003 r., Nr 188, poz.1848 dalej jako „pr. sp.”) do podziału między członków. Z powołaniem się na pogląd wyrażony w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 7 września 1995 r., I PZP 18/95 (OSNC 1996, nr 7, poz. 98), który podzielił uznał, że wszystkie sposoby podziału części nadwyżki bilansowej przeznaczonej do podziału między członków, tj. udział w zysku, oprocentowanie udziałów i dopisy do udziałów stanowią wynagrodzenie za pracę. W następstwie

tego, na podstawie art. 32 § 2 k.r.o., zaliczył do majątku wspólnego wnioskodawcy i uczestniczki pobrane przez uczestniczkę dnia 25 kwietnia 2000 r. wynagrodzenie w kwocie 17.706,40 zł z tytułu oprocentowania udziałów, pochodzącego z zysku netto za 1999 r. Do majątku tego - jak stwierdził - nie należy natomiast kwota 65.176,55 zł wypłacona uczestniczce już po rozwodzie w dniu 1 marca 2001 r., wynikająca z podziału zysku netto za 2000 r. przeznaczonego na oprocentowanie udziałów zgodnie z § 30 statutu Spółdzielni. Uznał, że do majątku wspólnego nie weszły także kwoty wynikające ze sprzedaży przedsiębiorstwa spółdzielni w związku z jej likwidacją, jako wypłacone uczestniczce po dniu 21 września 2000 r., z wyjątkiem równowartości udziałów w kwocie 20.000 zł wypłaconych jej w okresie małżeństwa.

W skardze kasacyjnej, w której wartość przedmiotu zaskarżenia została określona na 224.896,46 zł, wnioskodawca zarzucił naruszenie art. 32 i 33 k.r.o. przez błędną wykładnię i przyjęcie, że należności z tytułów oprocentowania udziałów, zwrotu udziałów - w tym ponadobowiązkowych i podziału majątku spółdzielni stanowiły majątek odrębny uczestniczki.

W jej wnioskach wnosił o uchylenie zaskarżonego postanowienia (mylnie określonego jako wyrok) i ustalenie, że w skład majątku wspólnego wchodzi kwota 317,041,44 zł oraz zasądzenie od uczestniczki na rzecz wnioskodawcy kwoty 158.520,72 zł z tytułu dopłaty i wyrównania udziałów w majątku wspólnym.

Sąd Najwyższy zważył co następuje:

Członkostwo w spółdzielni jest ściśle związane z osobą członka, jednak łączy się z nim nierozdzielnie majątkowe uczestnictwo w spółdzielni wyrażające się w obowiązku zadeklarowania i objęcia co najmniej jednego udziału. (art. 20 § 1 pr. sp.). Wniesiony udział nie może istnieć poza spółdzielnią. Z chwilą wpłaty udziału powstaje prawo podmiotowe do udziału, wyrażające uczestnictwo członka w funduszu udziałowym, które istnieje przez cały czas trwania stosunku członkostwa. Z ustaniem członkostwa prawo do udziału przekształca się w roszczenie byłego członka, ewentualnie jego spadkobierców, o wypłatę wniesionych udziałów, a więc wierzytelność wobec spółdzielni. Natomiast w okresie trwania członkostwa możliwy jest zwrot wpłat dokonywanych na tzw. udziały nadobowiązkowe (art. 21 zd. 1 pr. sp.). Objęcie udziału dodatkowego

(nadobowiązkowego) i dokonanie wpłaty nie powoduje powstania dalszego członkostwa, jest natomiast częścią majątkowego obligacyjnego stosunku łączącego członka ze spółdzielnią. Roszczenie o wypłatę udziałów dodatkowych powstaje z chwilą złożenia spółdzielni oświadczenia zawierającego stosowne żądanie tzw. wypowiedzenia udziałów nadobowiązkowych. Udział wniesiony przez członka jest kwotą powstałą z wpłat, dopisanej nadwyżki (art. 77 § 3 pr. sp.) i odpisanych strat (art. 90 § 1 pr. sp.). Stanowi on składnik funduszu udziałowego i określa pozycję majątkową członka względem spółdzielni. Jego znaczenie polega między innymi na tym, że wpływa na wielkość uprawnień członka w przypadku wystąpienia ze spółdzielni oraz jej likwidacji (art. 125 § 3 pr. sp.).

Na prawo podmiotowe członka - prawo członkostwa - składają się przysługujące mu wobec spółdzielni uprawnienia organizacyjne i majątkowe. Uprawnieniami majątkowymi członka są: prawo do nadwyżki bilansowej, do żądania zwrotu udziału po wystąpieniu ze spółdzielni, do objęcia udziałów nadobowiązkowych - z czym wiąże się wysokość uczestnictwa w podziale nadwyżki bilansowej, prawo do żądania zwrotu udziałów nadobowiązkowych. Bezwarunkowe roszczenie członka o wypłatę stosownej kwoty z tytułu podziału nadwyżki bilansowej powstaje z chwilą podjęcia uchwały przez walne zgromadzenie o podziale nadwyżki między członków. Członkowie mają prawo do udziału w zysku w postaci dywidendy kapitałowej, usługowej lub towarowej. Podział zysku może nastąpić także w drodze oprocentowania udziałów (art. 77 § 4 pr. sp.).

Wniesione udziały w spółdzielni są niezbywalne, natomiast dopuszczalne jest rozporządzenie roszczeniem o wypłatę udziału.

Jeżeli spółdzielnia weszła w stan likwidacji członkowi może przysługiwać uprawnienie do uczestnictwa w podziale majątku pozostałego po zaspokojeniu dłużników (art. 125 § 5, 5a pr. sp.). Uprawnienie takie nie wynika z ustawy, która jednak przewiduje możliwość przyznania go członkom w statucie. Jeżeli statut zawiera taki zapis, to członek z momentem przyjęcia do spółdzielni nabywa prawo do partycypacji w majątku pozostałego po jej likwidacji, które traci warunkowy charakter i przekształca się w wierzytelność wobec spółdzielni po spełnieniu warunków określonych w ustawie. W razie niewprowadzenia takiego postanowienia do statutu spółdzielni, członek może nabyć uprawnienie do części majątku

spółdzielni dopiero na podstawie uchwały ostatniego walnego zgromadzenia, przewidującej podział pozostałego majątku spółdzielni między członków.

Członkowi przysługują w stosunku do spółdzielni pozostającej w stanie likwidacji uprawnienia do żądania zwrotu udziałów (art. 125 § 3 pr. sp.). Tak jak w przypadku ustania członkostwa, uprawnienie do zwrotu udziału, powstające z momentem jego wniesienia ma charakter warunkowy. Traci taki charakter i przekształca się w roszczenie bezwarunkowe wobec spółdzielni jeżeli zostaną spełnione następujące warunki: spółdzielnia przejdzie w stan likwidacji, zostaną spłacone lub zabezpieczone należności spółdzielni i upłynie 6 miesięcy od opublikowania ogłoszenia wzywającego wierzycieli do zgłoszenia swoich wierzytelności. Roszczenie to staje się wymagalne po zatwierdzeniu sprawozdania finansowego przez walne zgromadzenie.

W sprawie mają zastosowanie przepisy k.r.o. sprzed jego zmiany ustawą z dnia 17 czerwca 2004 r., (art. 5, pkt 5.3 ustawy zmieniającej, Dz.U. Nr 162, poz. 1691). Wymieniane dalej przepisy k.r.o. powoływane są w tej redakcji i oznaczeniu.

Zgodnie z art. 32 § 1 k.r.o. dorobkiem małżonków są przedmioty majątkowe nabyte przez oboje małżonków jak i przez jedno z nich, zarówno ze środków pochodzących z majątku wspólnego jak i pochodzących z majątku odrębnego każdego z małżonków, chyba że zachodzi surogacja z art. 33 pkt 3 k.r.o. Pojęcie „przedmioty majątkowe” obejmuje majątkowe prawa bezwzględne prawa majątkowe względne, w tym wierzytelności, jak też tzw. oczekiwanie prawne nabycia prawa majątkowego w przyszłości czyli ekspektatywę. Konstrukcja ekspektatywy (praw podmiotowych tymczasowych) służy ochronie sytuacji prawnej adresata normy prawnej, która nie jest jeszcze w pełni ukształtowana, ale pewna i wyraża się w oczekiwaniu na nabycie określonego prawa (np. własności, lub roszczenia), gdy nie nabył on jeszcze tego prawa z uwagi na częściowe jedynie zrealizowania się zdarzenia objętego hipotezą tej normy.

O przynależności przedmiotów do majątku wspólnego decyduje czas ich nabycia. Przedmioty nabyte po ustaniu wspólności nie należą do dorobku małżonków z wyjątkiem jednak przedmiotów nabytych w wyniku realizacji ekspektatywy powstałej w czasie trwania małżeństwa. W orzecznictwie przyjmuje się, że w sytuacji gdy zdarzenie, z którym ustawa wiąże nabycie prawa nastąpi po

ustaniu wspólności ustawowej, to prawo to, także jeżeli uzyskało je tylko jedno z małżonków, powstaje na rzecz obojga małżonków i podlega podziałowi jako składnik majątku wspólnego (wyrok SN z dnia 12 lutego 1970 r., I CR 444/69, OSNCP 1970, nr 11, poz. 203, uchwała składu siedmiu sędziów SN z dnia 12 stycznia 1978 r., III CZP 86,77, OSNCP 1978, nr 10, poz. 171).

Zawartym w k.r.o. przepisom o stosunkach majątkowych między małżonkami podlegają prawa majątkowe wynikające z członkostwa w spółdzielni, w szczególności prawo do wkładu, udziału, prawo do części majątku spółdzielni w razie jej likwidacji, prawa wynikające ze spółdzielczego stosunku pracy. Mogą one należeć do majątku wspólnego małżonków, także gdy związane są z członkostwem jednego małżonka. W kategoriach przynależności do majątku wspólnego małżonków lub do majątku odrębnego nie mogą być natomiast rozpatrywane uprawnienia wynikające z członkostwa w spółdzielni, który jest stosunkiem prawnym niemajątkowym.

W skład majątku wspólnego wnioskodawcy i uczestniczki weszły więc związane z członkostwem prawa majątkowe nabyte przez uczestniczkę w czasie trwania wspólności ustawowej, jak i prawa nabyte - na rzecz obojga małżonków - w czasie od ustania wspólności do podziału majątku wspólnego, w wyniku realizacji istniejącej przed jej ustaniem ekspektatywy uprawniającej do ich uzyskania. W pierwszej z kategorii mieścić się będą kwoty wypłacone uczestniczce w czasie trwania wspólności ustawowej z tytułu zwrotu równowartości udziałów, na które wpłaty dokonane zostały ze środków majątku wspólnego, oraz nabyte przez nią do czasu ustania wspólności ustawowej wierzytelności z tego tytułu, natomiast w drugiej kwoty wypłacone jako równowartość udziałów odnośnie do których uczestniczka nabyła roszczenie o ich zwrot po ustaniu wspólności w wyniku realizacji istniejącego wcześniej stanu oczekiwania prawnego.

Według tych samych zasad, z uwzględnieniem wcześniejszych uwag dotyczących tej kwestii, kształtować się będzie przynależność do majątku wspólnego małżonków kwot wypłaconych uczestniczce z tytułu podziału majątku spółdzielni po jej likwidacji.

W świetle powyższego trafnie podnosi skarżący, że sam fakt nabycia przez uczestniczkę określonych praw w czasie, w którym nie pozostawała ona już we wspólności ustawowej nie stanowił, w okolicznościach sprawy, wystarczającej

przesłanki dla wyłączenia ich przynależności z majątku wspólnego. Zasadny w tym ujęciu jest więc zarzut naruszenia przez Sąd Okręgowy przepisów art. 32 i 33 k.r.o.

Zgodnie z art. 183 § 1 pr. sp. na wynagrodzenie w spółdzielni pracy składa się wynagrodzenie bieżące i udział w części nadwyżki bilansowej przeznaczonej do podziału między członków, zgodnie z zasadami określonymi w statucie. Sąd Okręgowy przyjął, że przepis ten obejmuje swoim działaniem także tę część nadwyżki bilansowej, która, która na podstawie art. 77 § 2 pr. sp. przeznaczona jest do podziału w postaci oprocentowania udziałów. Przedstawiony pogląd odnośnie do wykładni art. 183 § 1 pr. sp. nie został zakwestionowany w skardze kasacyjnej, która nie zawiera zarzutu jego naruszenia. Mająca źródło w takim rozumieniu treści i znaczenia wskazanego przepisu kwalifikacja oprocentowania udziałów, jako elementu wynagrodzenia za pracę uczestniczki, zasadnie doprowadziła Sąd Okręgowy do zaliczenia do majątku wspólnego tej jego części, którą uczestniczka pobrała do dnia 22 września 2000 r., a która nie została skonsumowana na bieżące potrzeby rodziny (art. 32 § 2 pkt 2 k.r.o.), zaś istniejącej w dniu ustania wspólności ustawowej wierzytelność o wypłatę oprocentowania udziałów za 2000 r. do majątku odrębnego uczestniczki (art. 33 pkt 8 k.r.o.).

W tej części podstawa skargi kasacyjnej jest nieusprawiedliwiona.

W tym stanie rzeczy konieczne i uzasadnione stało się uchylenie zaskarżonego postanowienia i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania, przy czym z uwagi na niepodzielność jego poszczególnych rozstrzygnięć Sąd Najwyższy orzekł o jego uchyleniu w całości (art. 398¹⁵ § 1 k.p.c).